

31.1.2025

Sosiaali- ja terveysministeriö

kirjaamo.stm@gov.fi**Asia: VN/1463/2025****Lausuntopyyntö selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista****Sydänliiton lausunto Selvityshenkilön raportista**

Tiivistelmä Sydänliiton lausunnosta

Vaihtoehto A:n teema-ajattelu voi toimia hyvänä lähtökohtana avustusjärjestelmän muutokselle

- Tärkeää, että väestön tarpeet määrittelevät avustusteemat ja painopisteet. Ohjelma- ja rahoituskausien tulee olla riittävän pitkiä ja toiminnoille on määriteltävä selkeät painoalueet hyödyntäen kattavaa valtakunnallista asiantuntemusta (ml. kokemusasiantuntijuus).
- Ensimmäiset teemaehdotukset ovat erittäin perusteltuja. Etenkin väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy on Sydänliiton näkökulmasta todella merkittävä teema.
- Järjestöjen rakenteet ovat murroksessa. Siksi avustusmallia uudistettaessa on tärkeää säilyttää joustavuus ja varautua muutoksiin. Toiminta ja toiminnan laatu, tulokset ja vaikutukset ovat merkittävämpiä kuin avustettavan organisaation rakenne.

Ehdotuksia avustuslajeihin ja hankehallinnon keventämiseen

- Yleisavustuksiin painottaminen on hyvä lähtökohta. Kannatamme sitä, että jatkossa avustukset muodostavat suurempia toiminnallisia kokonaisuuksia. Yleisavustusta ei ole tarkoituksenmukaista sitoa avustuksen saajan Ak-avustusten määrään.
- Mahdollisuus hakea hankeavustuksia (C-avustuksia) kehittämistoimintaan ja uusiin avauksiin tulee säilyttää, eikä niitä pidä sitoa ainoastaan hallitusohjelmakohtaiseen toimintaan.
- Olennainen kysymys on, miten uudistetaan avustusjärjestelmää tasapainoisesti ja oikeudenmukaisesti niin, että on selkeät kriteerit, millä perusteella määritetään avustustasot ja valitaan järjestöt, jotka saavat yleisavustuksia ja/tai kohdennettuja yleisavustuksia. Lisäksi tulee selkiyttää, millaista toimintaa yleisavustuksella (Ay) katetaan.

Valtakunnallisuus, alueellisuus ja paikallisuus

- Hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustuksia ei kannata siirtää STEA:n koordinoitavaksi, koska hyvinvointialueilla on parempi tuntemus sekä alueensa tarpeista että alueella toimivista järjestöistä ja niiden vaikuttavuudesta.
- STEA-avustukset (ml. yleisavustukset) tulee olla haettavissa sekä valtakunnalliseen että alueelliseen toimintaan, sekä myös valtakunnallisen toimijan että alueellisen toimijan haettavissa.
- Paikallisen toiminnan avustaminen alueellisten toimijoiden kautta on kannatettava ehdotus.

Kannustimia varainhankintaan

- Järjestön onnistuneesta omasta varainhankinnasta ei saa rankaista avustuksia karsimalla.
- Lahjoitusten verovähennysoikeus tarvitaan myös sosiaali- ja terveysalan järjestöille.

Varallisuuskriteerien määrittäminen

- Varallisuuden määrittelyssä olennaista on varallisuuden nettotuotto. Sidottu varallisuus ei ole realisoitavissa käytettäväksi omavastuiden kattamiseen.
- Avustusjärjestelmän tulee olla sellainen, että se kannustaa hyvään ja vastuulliseen taloudenpitoon eikä estä riittävien taloudellisten puskurien keräämistä ja ylläpitoa.

Vaihtoehto A:n teema-ajattelu voi toimia hyvänä lähtökohtana avustusjärjestelmän muutokselle

Avustusjärjestelmä edellyttää uudistamista. Sydänliitto on valmis olemaan mukana muutoksen valmistelussa ja toimenpanossa. Mielestämme raportissa ehdotettu vaihtoehto A sisältää hyviä ajatuksia ja avauksia, mutta ei ole sellaisenaan toimeenpantavissa. Siksi emme suhtaudu siihen varauksettoman myönteisesti.

Ehdotus jättää auki monta olennaista kysymystä, jotka on ratkaistava ennen kuin voidaan luottaa siihen, että pitkäjänteinen ja vaikuttava järjestötyö on mahdollista laskevasta avustustasosta huolimatta. Sopeuttamisen nykyistä pienempään jaettavaan avustusmäärään tulee tapahtua painottaen vahvasti tavoiteasetantaa sekä toiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Avustusmallin muutos ei kuitenkaan synny hetkessä, vaan vaatii huolellista valmistelua ja tiivistä yhteistyötä järjestöjen kanssa. Tiivis vuorovaikutus lisää yhteisymmärrystä ja mahdollistaa järjestöjen kehittymisen yhteiskunnan tarpeiden mukaan, jolloin esimerkiksi teemojen uudistumiseen reagoimiseen on aikaa.

Väestön tarpeet määrittelevät avustusteemat ja painopisteet. Vaihtoehdossa A pidämme hyvänä sitä, että merkittävä osa avustuksista suunnattaisiin yhteisiin valtakunnallisiin painopisteisiin ja sen alla erikseen määriteltyihin mutta riittävän laajoihin teemoihin ja niihin liittyvien tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Ohjelma- ja rahoituskausien tulee olla riittävän pitkiä ja toiminnoille on määriteltävä selkeät painoalueet hyödyntäen kattavaa valtakunnallista asiantuntemusta (ml kokemusasiantuntijuus). Tavoitteena tulee olla nykyistä vaikuttavampi ja koordinoitumpi järjestötoiminta väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Järjestöjen rakenteet ovat murroksessa. Siksi avustustilajien saajien määrittämisessä on tärkeää säilyttää joustavuus ja varautua muutoksiin. Toiminta ja toiminnan laatu, tulokset ja vaikutukset ovat merkittävämpiä kuin avustettavan organisaation rakenne.

Vaikuttavuuden ennakoarviointi ja mittaaminen ovat haastavia tehtäviä. Niitä voitaisiin kehittää yhteistyössä jonkin valtakunnallisen arviointiyksikön kanssa, jolloin keskeisiä teemoja voitaisiin tarkastella kokonaisuutena. Yksittäinen järjestö tai avustuksen saaja raportoi omasta toiminnastaan, mutta kaikista raporteista koottaisiin yhteenveto kyseisen teeman mukaisista muutoksista.

Teemat ja niiden valmistelu

Ensimmäiset teemaehdotukset ovat eri väestöryhmien terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyviin tarpeisiin nähden erittäin perusteltuja. Etenkin väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy on Sydänliiton näkökulmasta todella merkittävä teema.

Suurin osa kansansairauksista on ehkäistävissä tai siirrettävissä mahdollisimman myöhäiseen elämänvaiheeseen hyvillä elintavoilla. Terveyttä tukevien valintojen helpottamisessa ja terveyttä edistävän elinympäristön vaalimisessa järjestöt tekevät tärkeää paikallista, alueellista ja valtakunnallista vaikuttamistyötä. Vastaavasti kansansairauksien hyvä hoito ja sekundaaripreventio ammatillisen ja vertaistuen keinoin vaikuttavat työ- ja toimintakykyyn.

Tässä teemassa onnistuminen on väestön hyvinvoinnin, työ- ja toimintakyvyn, sosiaali- ja terveydenhuollon kantokyvyn ja kansantalouden näkökulmista aivan keskeistä. Muut esitetyt teemat eivät ole tästä irrallisia, vaan linkittyvät vahvasti väestöterveyden teemaan. Esimerkiksi lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen on mitä parhaita väestöterveyden edistämistä: hyvän terveyden perustan rakentaminen alkaa jo raskausajasta, ja jatkuu koko elämän ajan.

Raportissa ehdotetut ylätasoon teemat ovat terveyden ja hyvinvoinnin kannalta kestoaiheita, joissa tuloksia ei saavuteta ilman pitkäjänteistä ja sektorit ylittävää vaikuttamistyötä. Toinen kysymys on, millaiseksi kunkin avustuskauden tavoitteenasetanta ja sitä kautta teemojen sisäiset painotukset määrittävät. Pidämme tärkeänä, että teemojen määrittelyssä on mukana laajalti yhteiskunnan eri tahoja, joilla on hyvä tilannekuva väestön terveydestä ja hyvinvoinnista.

Teemapohjainen toimintamalli ja kansallisille painopisteille rakentuva avustusjärjestelmä edellyttää paljon valmistelua, ohjaamista ja voimavaroja kaikilta osapuolilta. Aivan olennaista on, miten teemoista työstetään selkeä avustusohjelma tai toimintakokonaisuus, joka tuottaa todennettavia vaikutuksia väestön terveyteen ja hyvinvointiin. Tärkeää on kuvata, mikä rooli järjestöillä teemojen asiantuntijoina ja toisaalta avustuksen saajina on painopistealueiden määrittelyssä. Kaikki mukaan - ajatuksella yhteiskehittämisen prosessi voi pahimmillaan tuottaa pohjattoman toiveiden tynnyrin tai tuloksena on kovin ylätasoinen avustusohjelmakokonaisuus, johon jätetyistä hakemuksista STEA:n on mahdotonta muodostaa koordinoitu, synerginen kokonaisuus.

Ehdotuksia avustustilajeihin ja hankehallinnon keventämiseen

Yleisavustuksia ja kohdennettuja yleisavustuksia koskevat ehdotukset (4.4.) ovat ristiriitaisia ja osin epäselviä. Pidämme tärkeänä, että avustustilajien painotuksia ei äkillisesti ja epäselvin perustein muuteta.

Kannatamme ehdotusta siitä, että jatkossa avustukset muodostavat suurempia toiminnallisia kokonaisuuksia. Emme kuitenkaan näe perustetta sille, miksi järjestölle myönnettävien AK-avustusten määrälle asetettaisiin jokin tietty enimmäismäärä (raportin ehdotus enintään viisi Ak-avustusta).

Ehdotuksen mukaan avustusten pääpaino olisi kohdennetuissa avustuksissa. Jää epäselväksi, olisiko yleisavustusten (Ay) hakeminen sellaisenaan lainkaan mahdollista. Mikä on yleisavustuksen ja kohdennetun yleisavustuksen ero, jos väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy on järjestön ydintoiminto? Tai miksi ehdotuksessa alueellisen koordinaatio- tai tukijärjestön avustus olisi nimenomaan yleisavustus eikä kohdennettu yleisavustus?

Suomessa väestön terveyden ja hyvinvoinnin alueelliset erot ovat suuria. Siksi pidämme tarkoituksenmukaisena, että valtakunnallisiin painopisteisiin kohdennettuja avustuksia voivat hakea niin valtakunnalliset kuin alueellisetkin toimijat ja että valtakunnalliset järjestöt voivat ohjata rahoitusta alueelliseen toimintaan. Emme kannata ehdotusta, että yleisavustukset olisivat mekaanisesti sidoksissa kohdennettuihin avustuksiin (raportin ehdotus 25 % kohdennetuista).

Olennaista on, miten avustusjärjestelmää uudistetaan tasapainoisesti ja oikeudenmukaisesti niin, että on selkeät kriteerit, miten yleisavustuksen taso määräytyy, millä perusteella valitaan järjestöt, jotka saavat yleisavustuksia (Ay) ja mitkä sen lisäksi tai sen sijaan saavat kohdennettuja yleisavustuksia (Ak). Lisäksi tulee selkiyttää, millaista toimintaa yleisavustuksella (Ay) on mahdollista kattaa. Valmistelussa on syytä myös pohtia järjestöjen ydintoimintojen kuten vertaistukitoiminnan ja vapaaehtoistoiminnan mahdollistamisen resursointia.

Kannatamme ehdotuksia kaikkien avustustyyppien – mitä ne lopulta ovatkaan – myöntämisestä pääsääntöisesti kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Toimintaympäristön muutoksista on kuitenkin tullut nopeita ja osin ennakoimattomia. Siksi järjestöillä tulee edelleen olla mahdollisuus hakea hankeavustuksia (C-avustukset) kehittämistoimintaan ja uusiin avauksiin, eikä niitä pidä sitoa yksinomaan hallitusohjelmakohtaiseen toimintaan.

Tulokset ja vaikutukset ovat hyvä onnistuneen toiminnan arvioinnin lähtökohta ja tämän on liityttävä STEA:n normaaliin raportointiin ja arviointiin. Tuloksellisuusraportoinnin liittäminen osaksi vuosiraportointia on kannatettava ehdotus. Myös erillisten tilintarkastusraporttien edellyttämä euromääräisen rajan nostaminen on tervetullut ehdotus.

Avustusjärjestelmän ennakoitavuus ja pitkäjänteisyys

Raportin ehdotus myöntää myös yleisavustuksia (Ay ja Ak) kolmeksi vuodeksi kerrallaan on kannatettava, koska se vähentää hallinnollista taakkaa ja lisää järjestöjen rahoituksen ennakoitavuutta. Tuloksellisen ja vaikuttavan järjestötoiminnan edellytys on pitkäjänteisyys: vaikuttavuutta ei saada aikaan lyhyessä ajassa.

Järjestöissä työskentelee ammattitaitoista henkilökuntaa ja osaavia vapaaehtoisia. Suurelle osalle järjestöjä toiminnan rahoituksen epävarmuus ja ennakoimattomuus on osaavan henkilöstön pitovoiman kannalta suuri haaste. Teemapainotteisessa avustusjärjestelmässä on mahdollista, että edellisellä teemakaudella rahoitusta saaneen järjestön toiminta ei sovikaan uuden teemakauden teemoihin. Tämä riski toteutuisi etenkin tilanteessa, jossa teemakaudet olisivat kapeita ja lyhytkestoisia ja yleisavustus sidottaisiin kohdennettujen avustusten määrään.

Alueelliset avustukset

Emme kannata raportin ehdotusta siirtää hyvinvointialueiden jakamia avustuksia STEA:n koordinoitavaksi. Hyvinvointialueiden tulee jatkossakin voida päättää avustuksista alueelliseen ja paikalliseen järjestötoimintaan. STEA:n tietämys ei riitä arvioimaan tarkoituksenmukaista avustusten kohdennusta aluetasolla, eikä STEA:n roolia ole syytä kasvattaa.

Hyvinvointialueilla itsellään on parempi kuva alueensa terveys- ja hyvinvointihaasteista ja alueella toimivista järjestöistä. Hyvinvointialueen jakamat avustukset tulee nähdä yhtenä keinona vahvistaa alueen ja sen sote-järjestöjen yhteistyötä ja linkittää järjestöt vahvemmin alueen hyvinvointistrategian toteuttajiksi. Lisäksi on tärkeää huomioida, että on muitakin kuin STEA:n toimialaan kuuluvia järjestöjä, joilla on roolinsa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä hyvinvointialueilla ja kunnissa. Näkemystämme tukee kansalaisjärjestöstrategiaan sisältyvä suositus kunnille ja hyvinvointialueille myöntää avustuksia ja uudistaa avustuskäytäntöjä sekä huolehtia kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan käyttöön tarkoitettujen tilojen saatavuudesta. Avustusten koordinaatiota voisi kuitenkin mahdollisesti kehittää YTA-alueiden sisällä hyvinvointialueiden kesken.

Edelleen avustusjärjestelmässä tulee olla mahdollisuus siihen, että valtakunnallinen keskusjärjestö tai sen valtakunnallinen jäsenyhdistys hakee yhteiseen toimintaan avustuksen kokonaisuutena ja siirtää sen jäsenjärjestöilleen oman järjestörakenteensa mukaisesti toiminnan tavoitteiden toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Pidämme hyvänä ehdotusta, jonka mukaan paikallista järjestötoimintaa ei tuettaisi suoraan STEA:sta vaan tuki paikallisyhdistyksille mahdollistuisi, järjestörakenteesta riippuen, alueellisten toimijoiden kautta (jäsenjärjestöavustusten säilyminen). Raportissa myös todetaan, että valtakunnallisten avustusten saajilla on velvollisuus soveltaa Kehitetään valtakunnallisesti, toimeenpannaan alueellisesti -ajattelua, mielellään jäsenjärjestöavustuksia hyödyntämällä (luku 4.5). Tämän varmistamiseksi jäsenjärjestöavustusten ehtoja tulee muuttaa niin, että alueellisen jäsenjärjestön muu STEA-rahoitus ei ole avustuksen jakamisen este.

Varainhankinta

Kuten raportissa hyvin todetaan, on tärkeää varmistaa, että STEA:n yleisavustusten käyttämistä koskevilla linjauksissa mahdollistetaan myös varainhankinnan kulujen kattaminen tarkoituksenmukaisesti. Sen sijaan on erikoista, että raportissa varainhankinnan tuotot ehdotetaan otettavaksi huomioon (vuoden viiveellä) hakijan varallisuutta arvioitaessa. Mielestämme varainhankinnan tuottoja ei tule laskea mukaan varallisuuteen, koska ne on tarkoitettu rahoittamaan järjestön toimintaa eikä kartuttamaan sen omaisuutta. Ulkopuolisen rahoituksen hankkimisen onnistumisesta ei myöskään pidä rangaista avustuksia karsimalla. Ehdotus aiheuttaisi sen, että järjestöt eivät haluaisi jatkossa panostaa omaan varainhankintaan avustusten menettämisen pelossa.

Raportissa on hyviä ehdotuksia järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamiseksi. Kuten järjestöstrategiassakin on todettu, lahjoitusten verovähennysoikeus tulee laajentaa koskemaan myös kaikkia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä.

Varallisuus

Raportissa tehty esitys siitä, että STEA ottaa käyttöön kolmiportaisen varallisuuskriteeristön, herättää kysymyksiä ja huoltakin sen mahdollisista vaikutuksista järjestöjen toimintamahdollisuuksiin. Jää

epäselväksi, olisiko samalla tarkoitus arvioida ja muuttaa tapaa, jolla arvioidaan varallisuuden määrää. Jos muutoksia esitetään, varallisuuskriteereitä ja niitä koskevia ehdotuksia on syytä analysoida ja arvioida tarkemmin.

Ensisijaista on täsmentää, miten varallisuus määritetään ja mitä sen laskennassa otetaan huomioon. Varallisuutta tarkasteltaessa tärkeintä on varallisuuden nettotuotto. Osa järjestöjen varallisuudesta voi olla hyvinkin sidottua eikä ole realisoitavissa kattamaan avustettavan toiminnan omarahoitusosuuksia, joiden kattamisvelvoitteita yhä pirstaloituvassa rahoitusrakenteessa voi syntyä myös muiden kuin STEA-avustusten osalta. Joka tapauksessa avustusjärjestelmän tulee olla sellainen, että se kannustaa hyvään ja vastuulliseen taloudenpitoon eikä estä riittävien taloudellisten puskurien keräämistä ja ylläpitoa, joka osaltaan on edellytys pitkäjänteiselle ja vaikuttavalle järjestötoiminnalle.

Suomen Sydänliitto ry

Marjaana Lahti-Koski

pääsihteeri